

**Sosiaalipedagogiikan päivät 2024:
Rauhanpedagogiikkaa
konfliktien maailmassa**

14.-15.3.2024

Abstraktikirja

**Suomen sosiaalipedagoginen seura ry
Rauhankasvatusinstituutti
Laurea-ammattikorkeakoulu
Haaga-Helia ammattikorkeakoulu
Metropolia Ammattikorkeakoulu**

Keynote – pääluento

Sara Habibi: Fostering socially just peace: critical peace pedagogies in an unjust world

In this keynote, we will explore the role of educators and social workers in championing socially just peace, considering how critical peace pedagogies can be used in formal and nonformal education to challenge biases, address systemic challenges, and foster a harmonious global community grounded in social justice principles.

Rooted in interdisciplinary perspectives that connect the psychological and social dimensions of peace, we will reflect upon such questions as:

- How can peace education bridge social divides, building the values and skills for a safe, just, and peaceful society for all?
- How can critical peace pedagogies help dismantle racism and xenophobia, fostering empathy, inclusivity and collaboration?
- How can conscientisation and praxis empower communities to address social and economic inequities?
- How can educators create safe spaces for discussing controversial issues while fostering diversity and connection?
- How can educators prevent radicalisation and cultivate solidarity, civic engagement and resilience?

Dr. Habibi will offer examples of practical strategies and creative teaching methods that educators can use to dismantle cultural and structural violence through conscientisation and praxis, in order to foster inclusivity, equity, resilience and wellbeing.

Sara Habibi, United Nations Institute for Training and Research (UNITAR)

Dr. Sara Clarke-Habibi is a specialist in peacebuilding through education, with over 20 years' experience as a practitioner, researcher, curriculum developer and trainer. She brings interdisciplinary, critical and integrative systems perspectives to education, social justice, resilience and wellbeing in contexts affected by conflict and violence, displacement, trauma and inequity, social healing and reconciliation. Her interests include formal and nonformal capacity-building for peace; community mental health and psychosocial support; curriculum and pedagogy; teacher identity, practice and agency; and strategies for empowering youth as critical peace actors. Sara was the Georg Arnhold 2021 Senior Fellow on Education for Sustainable Peace at the Georg Eckert Institute in Germany. She currently works at the United Nations Institute for Training and Research, Division for Peace, in Geneva. She has supported peacebuilding practitioners across the Western Balkans, the Middle East, East Africa, Latin America and Southeast Asia. She holds an MPhil and PhD in Education from the University of Cambridge. Sara has published several manuals on educating for peace, intercultural dialogue, and dealing with the past, as well as numerous research articles and books. Her latest publications include "Peace Pedagogies in Bosnia and Herzegovina: Theory and Practice in Formal Education" (Springer, 2023) and "From Trauma-Sensitive to Trauma-Responsive Peacebuilding" (Routledge, forthcoming).

Tutkimustyöryhmät

TO 14.3. klo 15.45–17.15

Työryhmä 1: Arvo- ja katsomustietoisuus kasvatuksessa ja sosiaalipedagogiikan suuntauksia,
pj. Emnet Tarer

- Eevastiina Gjerstad: Indoktrinaation kiellolla kohti arvotajuista persoonaa
- Elina Nivala: Ekososiaalinen suuntaus sosiaalipedagogiikan neljäntenä suuntauksena

Työryhmä 2: Arvokkuus ja merkityksellisyys sosiaalipedagogisina kysymyksinä, pj. Erja Anttonen

- Tapani Kokkonen: Arvoa ja arvottomuutta. Arvokkuuden kokemukset hyvän elämän perustana
- Ilkka Piironen: Merkityksellisyyden ja välittämisen tunne ennakoi kuolleisuutta itäsuomalaisilla miehillä

Työryhmä 3: Hyvinvoinnin tukeminen oppilaitoksissa, pj. Matti Virtasalo

- Carolina Silin: Kouluvalmentajat Suomen ruotsinkielisillä alueilla. Kouluvalmentajan työnkuvan kartoitus ja kokemuksia työstä vuonna 2022
- Outa Mehtäläinen ja Mervi Väänänen: Opiskelijoiden sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen rakentavan vuorovaikutuksen ja subjektivoitumisprosessin rajapinnassa

Työryhmä 4: Dekoloniaalin sosiaalipedagogiikan teoriaa ja käytäntöä, pj. Maija Jones

- Sanna Ryyänen: Dekoloniaali sosiaalipedagogiikka kriittisen sosiaalipedagogiikan näkökulmien laventajana – näkökulmia Latalalaisesta Amerikasta
- Riikka Kunelius: Dokumenttiteatterin pedagogiset mahdollisuudet

PE 15.3. klo 9.30–11.00

Työryhmä 5. Sosiaalipedagogiikka toiminnan kehyksenä, pj. Markku Kinnunen

- Tiina Lehto-Lundén: Sosiaalipedagogiikka osaksi tukisuhdetoimintaa
- Teija Nuutinen: Väitöstutkimus taiteilijoiden ammatillisesta toimijuudesta ja työotteesta ikääntyneiden hoivayhteisöissä

Työryhmä 6. Tutkimusta marginaaleissa elävien kanssa, pj. Sanna Ryyänen

- Jaana Suontausta: Merkityksellisyyttä marginaaleissa ja pohdintoja kanssatutkijuudesta
- Liisa Söderlund: Valokuvaus vapautuksen käytäntönä

Työryhmä 7. Työkulttuuri ja johtaminen sosiaalipedagogisessa tarkastelussa, pj. Mirka Isopahkala

- Eija Raatikainen: Psykologista turvallisuutta tukeva työkulttuuri. Esteet ja edellytykset opetus- ja sosiaalialalla
- Veera Korhonen: Sosiaalipedagoginen johtaminen ekokriisin aikakaudella

Abstraktit

Torstai 14.3. klo 15.45–17.15

Työryhmä 1: Arvo- ja katsomustietoisuus kasvatuksessa, pj. Emnet Tarer

- Eevastiina Gjerstad: Indoktrinaation kiellolla kohti arvotajuista persoonaa
- Elina Nivala: Ekososiaalinen suuntaus sosiaalipedagogiikan neljäntenä suuntauksena

Eevastiina Gjerstad: Indoktrinaation kiellolla kohti arvotajuista persoonaa

Indoktrinaatio on sisällöllisesti harhaanjohtavaa, yksinkertaistavaa, yksisuuntaista ja/tai piilovaikutteista sekä asenteellisesti ja eettisesti strategista, välineellistävää ja toista aliarvioivaa opetusta. Indoktrinaation kysymys on ajankohtaisempi kuin koskaan, kun maailman suuriin ongelmiin tarjotaan mielellään vastauksia, joissa toisetkin pakotetaan ajattelemaan tai toimimaan tietyllä tavalla ilman kriittisen ajattelun sallimista.

Kriittinen ajattelu on indoktrinaation estämisessä erityisen tärkeää, koska se estää manipulaation ja indoktrinaation käyttöä ja vaikuttavuutta sekä mahdollistaa yksilön itsemääräämiskyvyn, moraalisesta harkinnan ja vastuullisuuden. Kriittistä ajattelua voidaan siis edelleen pitää arvokkaana ja demokratiassa jopa välttämättömänä kasvatuspäämääränä. Siihen sisältyy toki ajattelun lisäksi myös moraalisia ja emotionaalisia ulottuvuuksia. Kriittinen ajattelija ei voi kuitenkaan vaatia tiettyjen poliittisten, uskonnollisten tai ideologisten sitoumusten määrittävän kriittistä ajattelua. (Petersson 2023, 77 – 78; Holma 2013, 97 - 102.)

Indoktrinaation tavoitteena on yhdenlaisen maailmankuvan ja identiteetin muodostuminen. Ei-indoktrinoiva opetus sallii sen, että oppija määrittää itse identiteettinsä, maailmankuvansa ja elämäntapansa. Vallitsevan kertomuksen vastustaminen ei sinänsä muuta välttämättä tilannetta: Vastaindoktrinaation sisältö voi olla vain toisenlainen, mutta indoktrinaation kriteerit voivat yhtä lailla täytyä. (Keränen-Pantsu ym. 2023, 101 - 104.) Esimerkiksi siirtyminen antroposentristisestä ja kulutukseen pohjautuvasta maailmankuvasta luontosuhdetta ja ekososiaalista sivistystä korostavaan maailmankuvaan voi pahimmillaan olla vain siirtymistä vastaindoktrinaatioon ja vastarintaidentiteettiin, jossa oppijan omaa kriittistä ajattelua ja itsemääräämiskykyä ei haluta tukea ainakaan, jos se ei ole samansuuntainen tämän uuden ajattelun kanssa.

Toisaalta kasvatuksen tärkeimpänä tehtävänä voidaan pitää ihmisen sivistämistä moraalisubjektiksi, jolla on vastuuntunto ja arvotajunta (Värri 2018, 123). Indoktrinaatio ei tarkoitakaan arvovapaata kasvatusta ja koulutusta. Arvokkaiden arvojen välittämiseen indoktrinaatio, jossa suhtaudutaan välineellisesti oppilaaseen, ei ole kuitenkaan tehokas eikä eettisesti perusteltavissa. Vahvin sitoutuminen arvoihin tapahtuu ei-indoktrinoivan opetuksen kautta.

Elina Nivala: Ekososiaalinen suuntaus sosiaalipedagogiikan neljäntenä suuntauksena

Sosiaalipedagogiikan alalla on perinteisesti tunnustettu kolme toisistaan erottuvaa ajattelun ja toiminnan suuntausta, jotka perustuvat kukin jossain määrin yhtenäisiin ihmis- ja maailmankuviin, tieto- ja tiedekäsityksiin ja niin edelleen. Näitä kolmea suuntausta on nimitetty hiukan eri tavoin, mutta perusjäsenitys on ollut sama: on puhuttu esimerkiksi sosiaalipedagogiikan teknologisesta, tulkitsevasta ja kriittisestä orientaatiosta (Sáez 1997), positivistisesta, hermeneuttisesta ja kriittisestä paradigmasta (Hämäläinen & Kurki 1997) tai empiiris-analyttisestä, hermeneuttisesta ja kriittis-emansipatorisesta suuntauksesta (Nivala & Rynnänen 2019).

Nyt 2020-luvulla sosiaalipedagogiikan alan teoreettista keskustelua, tutkimusta ja käytännön työtä tarkastellessa on alkanut vaikuttaa siltä, että kolmen suuntauksen jäsenitys kaipaava päivittämistä. Viimeisten parinkymmenen vuoden aikana alalla on nostettu esiin kysymyksiä ja näkökulmia, jotka eivät oikein löydä paikkaansa kolmen suuntauksen sisältä, koska niissä painotetaan aiemmista suuntauksista poikkeavia tapoja nähdä ihminen, muu luonto ja näiden suhteet, tiedon ja tieteen rooli ja luonne sekä koko alan tehtävä yhteiskunnassa ja maailmassa. Olemme Sanna Rynnäsen kanssa työstäneet uutta laitosta vuonna 2019 ilmestyneestä Sosiaalipedagogiikka-kirjastamme (Nivala & Rynnänen 2024, tulossa). Keskeinen ajatuksemme uudistuksessa on, että kolmen suuntauksen jäsenitykseen on perusteltua lisätä neljäs suuntaus, jota nimitämme ekososiaalisesti suuntaukseksi. Sosiaalipedagogiikan alalla on tapahtunut tai tapahtumassa ekososiaalinen käänne, jota voi verrata 1960-luvulla alkaneeseen kriittiseen käännteeseen. Se haastaa koko alan pohtimaan lähtökohtiaan ja tavoitteitaan.

Ekososiaalisen suuntauksen muodostavat ekologisten ja sosiaalisten kysymysten yhteen kietoutumista painottavat näkökulmat ja niihin perustuva tutkimus ja käytännön toiminta. Ne kyseenalaistavat sosiaalipedagogiikan perinteisen ihmiskeskeisyyden ja korostavat ekososiaalista ymmärrystä todellisuudesta. Sosiaalipedagogisen ajattelun ja toiminnan lähtökohtana korostetaan ymmärrystä ihmisten, muiden eläinten ja luonnonympäristöjen perustavanlaatuisesta keskinäisriippuvuudesta. Lisäksi painotetaan tarvetta ymmärtää ihminen kokonaisvaltaisesti kehollisena olentona, jonka yhteys maailmaan rakentuu olennaisesti muuten kuin järjen ja kielen kautta. Sosiaalipedagogiikan tehtäväksi nähdään edistää ekososiaalista ja planetaarista sivistystä ja rakentaa ekologisesti kestävämpää elämäntapaa. (Ks. esim. Böhnisch 2020; Caride & Meira 2020; Järvinen, Foster & Morris 2020; Salonen, Laininen, Hämäläinen & Sterling 2023.)

Lähteet

Böhnisch, Lothar 2020. Sozialpädagogik der Nachhaltigkeit. Eine Einführung. Weinheim: Beltz Juventa.

Caride, José Antonio & Meira Cartea, Pablo Ángel 2020. La educación ambiental en los límites, o la necesidad cívica y pedagógica de respuestas a una civilización que colapsa. *Pedagogía Social, Revista Interuniversitaria* 36, 21–34. https://doi.org/10.7179/PSRI_2020.36.01

Hämäläinen, Juha & Kurki, Leena 1997. *Sosiaalipedagogiikka*. Helsinki: WSOY.

Järvinen, Satu., Foster, Raisa, & Morris, Nick 2020. Ympäristöinnostaja luontokokemusten ja ekososiaalisesti merkittävien suhteiden välittäjänä. *Sosiaalipedagoginen aikakauskirja* 21, 39–62. DOI: <https://doi.org/10.30675/sa.91582>

Nivala, Elina & Rynänen Sanna 2019. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillisempää yhteiskuntaa. Helsinki: Gaudeamus.

Nivala, Elina & Rynänen Sanna 2024, tulossa. Sosiaalipedagogiikka. Kohti inhimillistä yhteiskuntaa ja kestävä elämää. Helsinki: Gaudeamus.

Sáez Carreras, Juan 1997. La Construcción de la pedagogía social: algunas vías de aproximación. Teoksessa Petrus, Antonio (coord.) Pedagogía social. Barcelona: Editorial Ariel, 40–66.

Salonen, Arto O., Laininen, Erkkä, Hämäläinen, Juha & Sterling, Stephen 2023. A Theory of Planetary Social Pedagogy. Educational Theory 73:4. DOI: <https://doi.org/10.1111/edth.12588>

Työryhmä 2: Arvokkuus ja merkityksellisyys sosiaalipedagogisina kysymyksinä, pj. Erja Anttonen

- Tapani Kokkonen: Arvoa ja arvottomuutta. Arvokkuuden kokemukset hyvän elämän perustana
- Ilkka Piironen: Merkityksellisyyden ja välittämisen tunne ennakoi kuolleisuutta itäsuomalaisilla miehillä

Tapani Kokkonen: Arvoa ja arvottomuutta. Arvokkuuden kokemukset hyvän elämän perustana

Esitys perustuu vajaan tuhannen suomalaisen vastauksiin omista arvokkuus- ja arvokkuuden loukkaukokemuksista. Millaiset asiat nousevat päällimmäisenä esiin, kun puhutaan oman elämän arvokkuudesta? Missä tilanteessa arvokkuutta uhataan?

Emme tutkimuksessa määritelleet itse arvokkuudelle raameja, vastaajilla oli vapaus luoda oma arvokkuus. Vastauksista piirtyi esiin vahvimmin sosiaalisen kuulumisen merkitys arvokkuuden tunteen muodostumiselle.

Arvokkuuskokemus on subjektiivinen, sisäisesti rakentunut uskomusrakennelma, joka kuitenkin elää konkreettisten tosiasioiden ja sosiaalisen vuorovaikutuksen tilanteiden vaikutuksen alaisena. Tutkimuksessa käytimme aluksi Decin ja Ryanin itseohjautuvuusteoriaa tulkintakehyksenä. Sen avulla aineistosta havaitaan omana itsenä toimimisen vapauden, toiseksi käytännön elämässä hankittujen kykyjen hyödyntämisen ja kolmanneksi yhteisöihin kuulumisen ulottuvuudet ja näiden tasapainoisen yhteenliittymisen vahvan arvokkuuden kokemuksen perustana.

Itseohjautuvuusteoria ei kuitenkaan tuo näkyviin selkeästi arkielämän tilanteita, joissa esitetyt elementit hakevat muotoaan. Voimme olla työyhteisömme täysivaltainen jäsen, täytämme kuulumisen ehdon, mutta mikä on kuulumisemme sisäisesti koettu laatu? Aineisto antaa näihin kuulumisiin laajan kirjon vastauksia. Oleellista on, onko kuulumisemme kannattelevaa, koemme kaikkien puutteista ja vaikeuksista huolimatta omana itsenämme hyväksytyjä ja kuultuja, kykenemmekö tekemään osamme riittävän hyvin ja voinko luottaa turvallisesti, että olen osa porukkaa, josta voi sanoa "Me".

Sama arvokkuuskokemuksen muodostuminen tapahtuu muissakin elämän tilanteissa, kuten julkisissa palveluissa. Siellä kuulumisen elementti ei ole vahvassa asemassa, kunhan se ei käänny välinpitämättömäksi tai ulossulkeväksi. Palveluissa arvonanto kohtaamisessa on hyvin merkityksellinen tekijä, jonka kuuluisi olla molemminpuolista. Aineistossa on monia surullisia tarinoita palvelujärjestelmäsuhteen kriisiytymisestä.

Päädyimme tutkimuksessamme määrittelemään arvokkuuskokemuksen osatekijöiksi seuraavat elementit: toimijuus, arvonanto yhteisössä, kannattelevat suhteet sekä elämän horisontti. Näistä horisontti avaa näkymän itseä suurempaan kuvaan. Missä olen, mihin suuntaan menen ja millai-

nen jälki minusta jää toisiin ihmisiin ja ympäröivään maailmaan. Tässä arvokkuus ja merkityksellisyys kohtaavat, jääkö minusta muuta, kuin hiilijalanjälki? Täällä näkyy ylisukupolvisuus, historian kerrostuneisuus, globaalisuus samoin kuin meditatiivinen maailmasuhde.

Arvokkuuskokemuksen osuutta yksilöllisten arvojen muodostumisessa on hyvä pohtia. Onko arvokkuuden kokemus perustana koko arvojärjestelmällemme, mikä on hyvää ja tavoiteltavaa, mikä meitä uhkaa ja mitä vastaan joudutaan puolustautumaan?

Ilkka Piironen: Merkityksellisyyden ja välittämisen tunne ennakoi kuolleisuutta itäsuomalaisilla miehillä

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten koherenssin tunne -asteikon kolme osatekijää (merkityksellisyys, ymmärrettävyys ja hallittavuus) ja niiden yksittäiset kysymykset liittyvät kuolleisuuteen itäsuomalaisilla miehillä. Tutkimuksessa mukana oli 2315 itäsuomalaista miestä, jotka olivat iältään 42–60 vuotta. He täyttivät 12 kysymyksen koherenssin tunne -asteikon 1980-luvulla ja heitä seurattiin keskimäärin 25 vuotta kuolemaan tai vuoden 2019 loppuun asti.

Tulokset osoittivat, että vain merkityksellisyys-osatekijä oli yhteydessä kuolleisuuteen. Täysin korjatussa mallissa heikoimman tertiilin henkilöillä oli 1,14 kertaa suurempi vaarasuhde kuolleisuudelle kuin vahvimman tertiilin henkilöillä (95 % luottamusväli 1,01–1,29, $p = 0,042$). Yksittäisistä kysymyksistä vain ensimmäinen kysymys, joka kuului: "Kuinka usein sinulla on sellainen tunne, ettet oikeastaan välitä siitä mitä ympärilläsi tapahtuu?", oli yhteydessä kuolleisuuteen. Täysin korjatussa mallissa heikolla tertiilillä oli 1,18 kertaa suurempi vaarasuhde kuin vahvalla tertiilillä (95 % luottamusväli 1,03–1,36, $p = 0,020$).

Johtopäätöksenä voidaan todeta, että merkityksellisyys-osatekijä koherenssin tunne -asteikossa ja erityisesti sen ensimmäinen kysymys ennakoivat kuolleisuutta keski-ikäisillä miehillä Itä-Suomessa. Tämä korostaa kysymyksen siitä, kiinnostaako henkilöä, mitä hänen ympärillään tapahtuu, tärkeyttä potilaan ilmoittamana muuttujana ennustettaessa sairastavuutta ja kuolleisuutta.

Työryhmä 3: Hyvinvoinnin tukeminen oppilaitoksissa, pj. Matti Virtasalo

- Carolina Silin: Kouluvalmentajat Suomen ruotsinkielisillä alueilla. Kouluvalmentajan työnkuvan kartoitus ja kokemuksia työstä vuonna 2022
- Outa Mehtäläinen ja Mervi Väänänen: Opiskelijoiden sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen rakentavan vuorovaikutuksen ja subjektivoitumisprosessin rajapinnassa

Carolina Silin: Kouluvalmentajat Suomen ruotsinkielisillä alueilla. Kouluvalmentajan työnkuvan kartoitus ja kokemuksia työstä vuonna 2022

Tausta

Kouluvalmentajien määrä Suomen ruotsinkielisillä alueilla on kasvussa. Ammatti on suhteellisen uusi ja tuntematon. Kouluvalmennusta koskevia tutkimuksia on vähän. Kouluvalmentajat työskentelevät kouluissa hyvinvoinnin ja läsnäolon edistämiseksi. Selkeää työnkuvaa ei kuitenkaan ole, minkä vuoksi työnkuva voi vaihdella suuresti.

Tutkimuskysymykset

1. Mitkä ovat kouluvalmentajien työolot?
2. Miten kouluvalmentajat kokevat työnsä?

Menetelmät

Tutkimus koostuu verkkokyselystä (N=21) ja Teamsin kautta toteutetusta seuranta-haastattelusta (N=15). Verkkokyselyn strukturoidut kysymykset analysoitiin numeerisesti, kun taas sen avoimet kysymykset sekä Teams-haastattelut analysoitiin laadullisen sisällönanalyysin avulla. Aineistonkeruu toteutettiin 1. huhtikuuta - 30. lokakuuta 2022; 34 kouluvalmentajan yhteystiedot saatiin; vastausprosentti oli hieman yli 60 % (21/34).

Tulokset

Suurin osa tutkimukseen osallistuneista kouluvalmentajista työskentelee peruskoulussa. Heidän joukossaan kokoaikainen, määräaikainen työsuhde on yleisin. Kouluvalmentajien koulutuksessa, viikkotunti- ja oppilasmäärässä, sekä palkassa on isoja eroja.

Kouluvalmentajat rakentavat luottamusta, kannustavat pohdintaan ja ohjaavat oppilaat oikean ammattilaisen luo. Monet vetävät myös välituntitoimintaa. Kouluvalmentajat työskentelevät pääasiassa yksittäisten oppilaiden kanssa, opettajien kanssa tehdään vain vähän yhteistyötä ja huoltajien kanssa tehdään harvoin yhteistyötä.

Osa kouluvalmentajista näkee päätehtävänä lisätä oppilaiden motivaatiota ja vähentää poissaoloja, kun taas osa korostaa hyvinvoinnin edistämistä ja oppilaiden vahvistamista.

Kouluvalmentajat pyrkivät olemaan neutraaleja aikuisia, jotka eivät aseta vaatimuksia oppilaille ja joilla on kokonaisvaltainen näkemys oppilaista. Heillä on aikataulutamatonta aikaa, joka mahdollistaa joustavuuden.

Kouluvalmentajat ovat tyytyväisiä; he tuntevat itsensä arvostetuiksi työyhteisössä ja yhteistyö sujuu hyvin.

Tutkimuksessa tuotiin kuitenkin esiin tarve toistaiseksi voimassa oleville työsopimuksille, selkeämmälle työnkuvalle ja työn vaatimuksia vastaavalle palkalle, lisäksi kouluvalmentajat toivoivat vertaistukea ja työnohjausta. Samalla tutkimuksessa korostettiin, kuinka mielekäs ja palkitseva kouluvalmentajan ammatti on.

Päätelmät

- Kouluvalmentajien työnkuvaa, koulutusvaatimuksia ja työehtoja olisi selkeytettävä ja yhdenmukaistettava.
- Työskentely oppilaiden kanssa edellyttää luottamuksellisia suhteita, joten sekä työn että henkilöstön jatkuvuuteen olisi kiinnitettävä enemmän huomiota.

Outa Mehtäläinen ja Mervi Väänänen: Opiskelijoiden sosiaalisen hyvinvoinnin tukeminen rakentavan vuorovaikutuksen ja subjektivoitumisprosessin rajapinnassa

Tämä toiminnallinen opinnäytetyö käsittelee opiskelijoiden sosiaalisen hyvinvoinnin tukemista rakentava vuorovaikutuksen lähestymistavan (Nonviolent communication, NVC) ja subjektivoitumisprosessin rajapinnassa. Valitsimme em. teorit siksi, koska ajattelemme niiden olevan valmiiksi hyvin lähellä toisiaan ja näin tukevan toinen toisiaan.

Opinnäytetyön tarkoituksena oli edistää opiskelijoiden sosiaalista hyvinvointia tuomalla rakentavan vuorovaikutuksen ja subjektivoitumisprosessin teorit käytännön ja toiminnan tasolle. Tavoitteena oli lähestymistapojen esittäminen sellaisessa muodossa (kompetenssi: asenne, tiedot, taidot), että ne olisivat opiskelijoille saavutettavia ja mahdollisimman helposti ymmärrettäviä. Tuotoksena teimme opiskelijoille suunnatun podcast-trilogian.

Tiedonhankinnan menetelminä käytimme työpajatyöskentelyä, paperista ja sähköistä kyselylomaketta sekä dialogia. Suunnittelua ja toimintaa arvioitiin paperisilla ja sähköisellä kyselylomakkeilla, refleктоimalla ja oppimispäiväkirjalla.

Tuotoksena syntyi kolme podcast jaksoa. Podcastien suunnittelussa huomioitiin opiskelijoiden näkökulma keräämällä opiskelijoilta haastavia vuorovaikutustilanteita sekä haastatteleamalla opiskelijoita yhtä jaksoa varten kampuksella. Jaksojen teemat, jotka ovat samalla myös opinnäytetyön keskeiset teemat, ovat opiskelijoiden sosiaalinen hyvinvointi, subjektivoituminen ja rakentava vuorovaikutus. Jokaisessa jaksossa haastatteleimme asiantuntijaa ja tuomme myös opiskelijoiden näkökulmaa esille heiltä kerättyjen haastavien vuorovaikutustilanteiden ja kampusgallupin avulla. Olemme soveltaneet forum-teatteri menetelmää podcasteissa niin, että olemme ensin ääninäytel-

leet opiskelijoilta saamamme vuorovaikutustilanteet vieraana olleelle asiantuntijalle. Tämän jälkeen olemme keskustelleet asiantuntijan kanssa siitä, että kuinka voisimme tilanteessa viedä teoriaa käytäntöön niin, että se edistäisi sosiaalista hyvinvointia. Tämän keskustelun jälkeen olemme ääninäyttelleet tilanteen niin, että jollain roolihenkilöllä on niitä jaksossa käsiteltyjä taitoja ja hän hyödyntää niitä vuorovaikutustilanteessa. Tarkoituksena on ollut lisätä podcastin kuuntelijoiden ymmärrystä jaksossa aiheena olleesta lähestymistavasta ja sen vaikutuksesta vuorovaikutustilanteisiin.

Työryhmä 4: Dekoloniaalin sosiaalipedagogiikan teoriaa ja käytäntöä, pj. Maija Jones

- Sanna Ryytänen: Dekoloniaali sosiaalipedagogiikka kriittisen sosiaalipedagogiikan näkökulmien laventajana – näkökulmia Lätinalaisesta Amerikasta
- Riikka Kunelius: Dokumenttiteatterin pedagogiset mahdollisuudet

Sanna Ryytänen: Dekoloniaali sosiaalipedagogiikka kriittisen sosiaalipedagogiikan näkökulmien laventajana – näkökulmia Lätinalaisesta Amerikasta

Vaikka siirtomaa-aika eli kolonialismi on päättynt, sen riiston ja hyväksikäytön vaikutukset ja valtarakenteet elävät eri tavoin edelleen ja jakavat maailmaa hierarkkisesti. Tämä on dekoloniaalin ajattelun peruslähtökohta. Se pyrkii sekä tunnistamaan että purkamaan valtarakenteita, jotka juontuvat eurooppalaisesta siirtomaa-ajasta ja sen aiheuttamista ongelmista. Dekoloniaalin tutkimuksen keskeinen väite on, että modernius ja koloniaalisuus ovat riippuvaisia toisistaan: koloniaalisuus on modernin perusta ja sen pimeämpi puoli. Koloniaalisuus on siten sisäänrakennettu koko moderniin maailmaan ja eurooppalaisiin järjestelmiin. Perulainen sosiologi Anibal Quijano käyttää tästä käsiteparia moderni/koloniaalisuus (modernidad/colonialidad).

Tieteen kentällä dekolonisaation vaade on alkanut kohdistua sekä ajattelutapoihin että kokonaisiin oppialoihin. Sosiaalipedagogiikan alalla näitä keskusteluja on käyty erityisesti Lätinalaisessa Amerikassa. Sosiaalipedagogiikan eurooppakeskeisen oppihistorian vastakertomukseksi on esitetty näkemys alan juurista monien rinnakkaisten suuntausten ja vaikutteiden verkostona. Brasiliassa sosiaalipedagogiikan tutkijat ovat korostaneet alan paikallista oppihistoriaa, analysoineet kasvatuksen ja koulutusinstituutioiden koloniaalisia rakenteita sekä ryhtyneet rakentamaan vaihtoehtoja eurooppakeskeisyydelle alkuperäiskansojen ajatteluun nojautuen. He muovaavat näin dekoloniaalia sosiaalipedagogiikkaa, joka on tietoista globaaleista valtarakenteista ja niiden pohjalle rakentuvasta väkivallasta eri muodoissaan sekä etsii ja ehdottaa niille vaihtoehtoja.

Alustuksessani esittelen esimerkkejä lätinalaisamerikkalaisista ja erityisesti brasilialaisista dekoloniaalin sosiaalipedagogiikan avauksista ja sijoitan dekoloniaalin sosiaalipedagogiikan osaksi kriittis-emansipatorisen sosiaalipedagogiikan keskusteluja. Alustukseni keskeinen kysymys on: minkälaisen haasteen dekoloniaali näkökulma asettaa eurooppalaiselle ja suomalaiselle sosiaalipedagogiikalle? Mitä on suomalainen dekoloniaali sosiaalipedagogiikka?

Riikka Kunelius: Dokumenttiteatterin pedagogiset mahdollisuudet

Monisatavuotinen kolonialismin historia ja sen seurauksena syntyneet koloniaalit valtarakenteet muokkaavat käsityksiämme itsestämme toimijoina maailmassa. Lisäksi ne määrittävät suhteitamme toisiin ihmisiin, muun lajisiin sekä elolliseen ja elottomaan luontoon. Nämä, usein itses-

täänselvyyksiksi muuttuneet käsitykset ja suhteet ohjaavat jokapäiväistä toimintaamme kuluttajina. Ne toimivat ikään kuin oikeutuksena osallistua prosesseihin, joiden tiedämme ylläpitävän toisten ihmisten ja ekosysteemien hyväksikäyttöön perustuvaa raaka-aine- ja tavaratuotantoa.

Esitelmässäni tarkastelen dokumenttiteatterin pedagogisia mahdollisuuksia tukea ”Modernin rakentaman talon” asukkaiden kasvua kohti dekoloniaaleja tulevaisuuksia. ”Modernin rakentama talo” on monialaisen Gesturing Towards Decolonial Futures -kollektiivin luoma metafora kolonialismin muokkaamassa maailmassa elävän ihmisen kasvuympäristöstä. (Stein ym. 2020)

Esitelmä perustuu väitökirjatutkimukseeni, joka on rakentunut länsiafrikkalaisten puuvillanviljelijöiden elinkeinonharjoittamisen todellisuutta dokumentoivan teatteriesityksen ympärille.

Lähde:

Stein, Sharon, Suša, Rene, Amsler, Sarah, Ahenakew, Cash, Jimmy, Elwood, Cajková, Tereza Valley, Will, Cardoso, Camilla, Siwek, Dio, Pitaguary, Benico, Pataxó, Ubiraci, D’Emilia, Dani, Calhoun, Bill, Okano, Haruko. 2020. Gesturing Towards Decolonial Futures: Reflections on Our Learnings Thus Far. *Nordic Journal of Comparative and International Education (NJCIE)*, 4 (1), 43-65. DOI: <http://doi.org/10.7577/njcie.3518>.

Perjantai 15.3. klo 9.30–11.00

Työryhmä 5. Sosiaalipedagogiikka toiminnan kehyyksenä, pj. Markku Kinnunen

- Tiina Lehto-Lundén: Sosiaalipedagogiikka osaksi tukisuhdetoimintaa
- Teija Nuutinen: Väitöstutkimus taiteilijoiden ammatillisesta toimijuudesta ja työotteesta ikääntyneiden hoivayhteisöissä

Tiina Lehto-Lundén: Sosiaalipedagogiikka osaksi tukisuhdetoimintaa

Suomessa on tuhansia lapsia ja nuoria, joilla on tukihenkilö tai tukiperhe osana lapsi- ja perhepalveluita. Tukihenkilö- ja tukiperhetoimintaa (tukisuhdetoiminta) on perinteisesti toteutettu kunnissa ja nykyään hyvinvointialueilla sosiaalialan ammattilaisten koordinoimana palveluna, jota toteuttavat vapaaehtoiset aikuiset. Vuonna 2015 voimaan tulleessa sosiaalihuoltolaissa tukihenkilöt ja tukiperheet määriteltiin yleisiksi perhepalveluiksi lastensuojelupalvelujen ohella.

Tukisuhdetoiminnan painopiste on sukupolvien välisissä suhteissa, ja tukitoimet perustuvat ymmärrykseen, että lapsen ja tukihenkilön tai -perheen välinen suhde on avainelementti lapsille ja heidän vanhemmilleen sosiaalisia resursseja tarjoavassa tuessa. Myös sosiaalipedagogisesta näkökulmasta ihmisten väliset suhteet ovat avainasemassa. Aikuisten ja lasten väliset suhteet pyrkivät sosiaalipedagogiikassa tasa-arvoisuuteen ja niitä pyritään mahdollistamaan dialogisuudella. Lisäksi sosiaalipedagogiikka korostaa ihmissuhteissa arkea, joka ei ole vain dialogia, puhumista ja kuuntelemista, vaan myös toimintaa ja tekemistä.

Vaikka tukihenkilöt ja tukiperheet ovat laajalti käytettyjä tuen muotoja ja niillä on pitkä historia lasten ja perheiden tukemisessa Suomessa, toimet eivät perustu yhteisesti sovittuihin valtakunnallisiin rakenteisiin tai tiettyihin teoreettisiin kehyyksiin. Esitys pohjautuu alkuvaiheessa olevaan artikkelikäsikirjoitukseen ja siinä pohditaan tukisuhdetoiminnan ja sosiaalipedagogiikan yhteyttä tarkastelemalla tukisuhdetoimintaa sosiaalipedagogisesta kontekstista käsin. Artikkelissa analysoidaan laadullisia aineistoja, jotka kerätty Lapsen tukena - tukihenkilö- ja tukiperhetoiminta lapsi- ja perhesosiaalityössä (LATU) -hankkeessa, joka toteutettiin STM:n rahoituksella Jyväskylän yliopiston ja Jyväskylän ammattikorkeakoulun yhteistyönä vuosina 2021–2022. Esityksessä kysytään, voisiko sosiaalipedagogiikka tarjota teoreettisen viitekehyyksen tukisuhdetoiminnalle?

Teija Nuutinen: Väitöstutkimus taiteilijoiden ammatillisesta toimijuudesta ja työotteesta ikääntyneiden hoivayhteisöissä

12.4.2024 tarkastettava väitöskirjatutkimukseni osoittaa, että ammattitaiteilijoilla on tärkeä merkitys pitkäaikaishoidossa olevien iäkkäiden ihmisten kulttuurihyvinvoinnin ja kulttuuriosallisuuden edistämisessä sekä hoivayhteisöjen toimintakulttuurin ja työkäytäntöjen muuttamisessa vuorovai-
kutteisemmiksi ja kohtaavammiksi.

Taiteilijoiden ammatillisen toimijuuden ja kulttuurihyvinvointitoiminnan integroituminen ikääntyneiden hoivayhteisöihin edellyttää pitkäjänteisyyttä sekä moniammatillisen yhteistyön rakenteiden, organisoitumisen, koordinaation ja johtamisen tarkastelua ja pitkäjänteistä kehittämistä.

Tutkimukseni mukaan hermeneuttiseen ja kriittisemansipatoriseen sosiaalipedagogiikkaan pohjautuva sosiaalipedagogisen työotteen teoreettinen jäsenitys on yksi hoivayhteisöjen kulttuurihyvinvointitoiminnan suunnitteluun, toteuttamiseen ja arviointiin soveltuva kokonaisuus ja jäsenyyksen tapa. Sillä voidaan jäsentää myös taiteilijoiden työotetta. Sosiaalipedagoginen työote mahdollistaa taiteilijalle työskentelyn kohtaamiseen ja vuorovaikutukseen pohjautuvan ammatillisen identiteetin mukaisesti.

Kehollisuuden määrittelemisen omaksi erilliseksi periaatteekseen työotteen jäsenyksessä on perusteltua, sillä sen huomioiminen työotteessa voi vahvistaa erityisesti muistisairaiden iäkkäiden ihmisten itseilmaisua, vastavuoroista vuorovaikutusta ja dialogista kohtaamista. Kehollisuuden tunnustaminen sosiaalipedagogisessa työotteessa voi auttaa työntekijää herkistymään tietoisesti kohti omia ja toimintaan osallistuvien ihmisten kehollisia kokemuksia sekä kehon liikkeiden yhteyksiä luovaan ajatteluun ja toimintaan. Kehollisuuden tunnustaminen sosiaalipedagogisessa työssä, haastaa mekanistista maailmankuvaa ja ohjaa kohti tunnistavaa, improvisoivaa ja kokemuksellista kasvatuskohdeamista ja kohti kokonaisempaa maailmasuhdetta.

Taiteilijoiden yhteisöllisestä työotteesta on tunnistettavissa sosiokulttuurisen innostajan tavoitteita, rooleja ja tehtäviä. He ovat ihmisten yhteen saattajia, kommunikaation edistäjiä, luovuuden ja sosiaalisen osallisuuden herkistäjiä, jotka pyrkivät hoivayhteisöjen arjen laadulliseen parantamiseen. Tutkimukseni pohjalta näen sosiokulttuurisen innostamisen sosiaalipedagogisen toiminnan kokonaisuutena, josta löytyy samoja ominaispiirteitä kuin sosiaalipedagogisen työotteen jäsenyyksestä. Innostamisen voi ymmärtää omana työotteenaan, jolla voi jäsentää sekä kulttuurihyvinvointitoiminnan suunnittelua, toteutusta ja arviointia että taiteilijoiden työotetta. Innostamisen työotteen emansipatorinen, yhteiskunnalliseen muutokseen ja sosiaaliseen oikeudenmukaisuuteen tähtäävä intressi voi rikastuttaa kulttuurista vanhustyötä.

Työryhmä 6. Tutkimusta marginaaleissa elävien kanssa, pj. Sanna Ryyänen

- Jaana Suontausta: Merkityksellisyyttä marginaaleissa ja pohdintoja kanssatutkijuuudesta
- Liisa Söderlund: Valokuvaus vapautuksen käytäntönä

Jaana Suontausta: Merkityksellisyyttä marginaaleissa ja pohdintoja kanssatutkijuuudesta

Tutkimusten mukaan merkityksellisyyden kokemus voi olla hyvin oleellinen tekijä nuorten elämänhallinnan ja hyvinvoinnin taustalla. Merkityksellisyyden kokemus voi tuoda elämään suuntaa ja tarkoitusta, ja tukea nuoria heidän etsiessään paikkaansa yhteiskunnassa ja maailmassa.

Väitöskirjatutkimukseni tarkastelee työn ja koulutuksen ulkopuolella olevien 18-29 -vuotiaiden nuorten aikuisten kokemusta heidän oman elämänsä merkityksellisyydestä. Kiinnostukseni kohteena on myös yhteiskunnan koulutukseen, terveyteen ja hyvinvointiin liittyvien institutionaalisten käytäntöjen vaikutus heidän merkityksellisyyden kokemukselleen. Tutkimusotteeni on kanssatutkimuksellinen ja osallisuuteen nojaava. Sovellan tutkimusprosessissani freireläistä metodologiaa, jossa on keskeistä tutkijan ja tutkimuksen ”kohteiden” toimiminen yhdessä tutkijoina.

Tutkimuksen lähtökohtana on ajatus, että työn ja koulutuksen ulkopuolella elävillä nuorilla aikuisilla on ainutlaatua ymmärrystä ja asiantuntijuutta, jonka näkyväksi tekeminen edellyttää toimimista dialogissa heidän kanssaan. Tutkimuksen tarkoituksena on paitsi tuottaa tietoa yhteistyössä nuorten aikuisten kanssa, myös rakentaa uusia tapoja nähdä ja tehdä tutkimusta samalla tukien nuorten aikuisten kokemusta omasta merkityksellisyydestään. Tutkimuksessa on tällä hetkellä mukana kaksi nuorta kanssatutkijaa. Keräämme parhaillaan aineistoa vertaishaastatteluiden ja kirjoitelmien avulla. Myöhemmin on tarkoitus tarkastella ja analysoida aineistoa yhteisissä ryhmätyöskentelyissä tutkimukseen osallistuneiden nuorten aikuisten kanssa.

Työn ja koulutuksen ulkopuolella olevat nuoret aikuiset kategorisoidaan usein haavoittuviksi ja passiiviksi. Yhteistyömme aikana heidän yhteiskunnassa näkymätön potentiaalinsa on tullut näkyväksi, ja on ollut ilo seurata heidän työskentelyään. Heillä on ollut paljon sanottavaa ja annettavaa, ja he ovat kohdanneet toisiaan hienolla ja arvostavalla tavalla tutkimuksen tiimoilta. Esityksessäni haluan jakaa tähänastisia kokemuksiamme ja nuorten aikuisten omia ajatuksia tutkimukseen osallistumisesta ja kanssatutkijuuudesta.

Liisa Söderlund: Valokuvaus vapautuksen käytäntönä

Valokuvausta on jo 1840-luvulta lähtien käytetty yhteiskunnallisen eriarvoisuuden paljastamiseen. Sosiaalisen dokumentaarisen valokuvauksen perinne on muodostunut valokuvaajien yrityksistä vaikuttaa ympäröivässä todellisuudessa vallitseviin epäkohtiin. Ihmisiä on myös kutsuttu dokumentoimaan omaa arkeaan ja sortavia olosuhteitaan, ja näin on 1960-luvulta lähtien kehittynyt erilaisia osallistavia valokuvalähtöisiä tutkimuskäytäntöjä sekä valokuvaukseen perustuvaa ruohonjuuritason aktivismia. Valokuvaus mahdollistaa ihmisten omien kokemusten ja ajatusten esille tuomisen ja yhteiskunnalliseen keskusteluun osallistumisen.

Valokuvaus vapautuksen käytäntönä pohjautuu väitöstutkimukseen, joka käsittelee osallistavaa valokuvausta. Tutkimuksessa yhdeksän asunnottomuutta kokenutta ihmistä tarkastelivat asunnottomuutta käyttäen valokuvausta työvälineenään ja valokuvat tekivät näkyväksi osallistujille tärkeitä aiheita. Kun kuvia esitettiin Nykyaiteen museo Kiasmassa ja Suomen valokuvataiteen museossa sekä Taidehallissa ja useissa julkisissa tapahtumissa, oli tarkoituksena lisätä ihmisten tietoisuutta asunnottomuudesta ja vaikuttaa kuvallisena vastapuheena asunnottomuudesta johtuvaan stigmatisointiin muuttamalla stereotyyppisiä käsityksiä asunnottomista ihmisistä.

Teoreettisesti tutkimus pohjautuu brasilialaisen kasvatustieteilijä Paulo Freiren (1921–1997) sorrettujen pedagogiikkaan. Freiren ajattelua pidetään yhtenä kriittisen pedagogiikan teoreettisena kulmakivenä. Tässä empiirisessä tutkimuksessa valokuva- ja keskusteluaineistoa käsitteellistetään Freiren ajatusten avulla vapautuksen käytännöksi. Tutkimusaineistona osallistujien kanssa käydyt keskustelut ja heidän tuottamansa lähes kahdentuhannen valokuvan kokonaisuus sekä tutkijan kenttähavainnot kaksivuotisen prosessin ajalta mahdollistivat sorrettujen pedagogiikan uudelleen keksimisen, mitä Freire juuri toivoi seuraajiltaan. Tutkimuksessa valokuvaus tukee ihmisten osallisuutta, yhteistyötä ja näkyväksi ja kuulluksi tulemistä: se on dialogista ja kriittiseen tiedostamiseen pyrkivää toimintaa. Metodologisesti tutkimus edustaa taistelevaa tutkimusta, eli kuuluu niihin yhteiskunnallisesti kantaa ottaviin kriittisiin tutkimuksiin, joissa osallistujat työskentelevät yhdessä tutkijan kanssa oikeudenmukaisemman maailman saavuttamiseksi.

Minkälaisia mahdollisuuksia valokuvaus voi vapautuksen käytäntönä tarjota yhteiskunnallisen tasa-arvon rakentamiseen nykypäivänä ja miten käytäntöä voisi kehittää edelleen monialaisissa tutkimusryhmissä?

Työryhmä 7. Työkulttuuri ja johtaminen sosiaalipedagogisessa tarkastelussa, pj.

Mirka Isopahkala

- Eija Raatikainen: Psykologista turvallisuutta tukeva työkulttuuri. Esteet ja edellytykset opetus- ja sosiaalialalla
- Veera Korhonen: Sosiaalipedagoginen johtaminen ekokriisin aikakaudella

Eija Raatikainen: Psykologista turvallisuutta tukeva työkulttuuri. Esteet ja edellytykset opetus- ja sosiaalialalla

Millaisia psykologisen turvallisuuden toteutumisen esteitä ja edellytyksiä opetus- ja sosiaalialan työkulttuureissa ilmenee? Eläytymismenetelmää hyödyntävässä tutkimuksessa näitä paikannettiin 1) vuorovaikutus- ja tunnekulttuuriin keskittyvään, 2) yhteisölliseen, 3) oppimisen mahdollistavaan sekä 4) rakenteisiin ja toimintamalleihin paneutuvaan työkulttuuriin. Psykologisen turvallisuuden edistäminen edellyttää samanaikaisesti rakenteiden selkeyttä ja toimivuutta sekä vuorovaikutuksen sujuvuutta. Esittelen artikkeliin pohjautuvia tuloksia.

Veera Korhonen: Sosiaalipedagoginen johtaminen ekokriisin aikakaudella

Johtamisesta ja sosiaalipedagogiikasta on kirjoitettu hyvin vähän ja nämä harvat ulostulot painottuvat johtamiseen pedagogisissa ympäristöissä. Soveltuuko sosiaalipedagoginen ajattelu esimerkiksi yritysjohtamisen kontekstiin? Entä mitä uutta ja ajankohtaista annettavaa sosiaalipedagogiikalla on johtamiselle?

Olen tarkastellut kandidaatin opinnäytetyössäni Leena Kurjen näkemyksiä sosiaalipedagogisesti virittyneestä johtamisesta ja laajentanut näkökulmaa ekososiaalisen sivistyksen teoriaperinteen alueelle. Ekokriisiin vastausta hakevat teoretisoinnit tekevät sosiaalipedagogiikasta uudella tavalla ajankohtaisen johtamisen kysymyksessä. Organisaatiot ovat yhä enenevässä määrin motivoituneita huomioimaan toiminnan vaikutukset yksilöiden, yhteisöjen, yhteiskunnan ja planeetan hyvinvoinnille. Arvojen, vastuullisuuden ja eettisyyden vahvistaminen organisaatiossa vaatii reflektiivää ja eettis-normatiivisesti valveutunutta johtamista sekä dialogiin perustuvaa vuorovaikutusta. Tuoreet tutkimukset osoittavat sosiaalipedagogisia elementtejä sisältävien johtamistyylien, kuten transformationaalisen ja palvelevan johtamisen, olevan erityisen sopivia vahvistamaan ekososiaalisesti vastuullista toimintaa ja asenteita työpaikoilla.

Tieteenalan näkökulmasta erityisen kiinnostavaa on se, että sosiaalipedagogiseen työotteeseen yhtymäkohtia omaava johtaminen voi lisätä ekososiaalisesti vastuullisia arvoja, asenteita ja käytäytymistä myös työelämän ulkopuolella. Työyhteisöt ovat transformatiivisen oppimisen ja aikuisiän sosialisoinnin tiloja. Työelämässä sisäistetyt arvot ja asenteet voivat muuttaa yksilön ajattelua ja olemisen tapaa perustavanlaatuisesti. Tämä on tuore näkökulma keskusteluun työorganisaatioiden yhteiskunnallisesta merkityksestä.

Koska tutkimus ja tietoisuus johtamisen vaikutuksesta ihmisten arvoihin ja ajatteluun lisääntyy jatkuvasti, on ajankohtaista tarkastella kriittisesti myös sitä, milloin johtaminen tulisi tunnistaa kasvatukselliseksi toiminnaksi, millainen vastuu tähän sisältyy ja millaisiin periaatteisiin johtajan on sitouduttava, jotta johtaminen ei muutu työyhteisön jäsenten ajattelumaailman manipuloinnin välineeksi. Esitän, että sosiaalipedagoginen työote sopii hyvin vastuullisuutta ja eettisyyttä vahvistamaan pyrkivän johtamisen ohjenuoraksi.